

Adam Strzelecki

SPÓŁDZIELCZE KASY OSZCZĘDNOŚCIOWO-KREDYTOWE W POLSKIM SYSTEMIE BANKOWYM

Słowa kluczowe: SKOK, bank, nadzór bankowy, depozyty, pożyczki

Streszczenie

W rozwoju polskiej bankowości spółdzielczej zaznaczyły się Kasy Oszczędnościowo-Kredytowe (SKOK), które niczym nie różnią się pod względem ekonomicznym od banków spółdzielczych. Pomimo prowadzenia działalności podobnej do działalności bankowej, działalność SKOK-ów nie była jednak nadzorowana przez państwo polskie, które sprawuje kontrolę i nadzór nad działalnością bankową. Dla kas spółdzielczych maksymalizacja dochodów za wszelką cenę nigdy nie była najważniejsza. Zawsze zwracana była uwaga na aspekt społeczny podejmowanych działań, gdzie zysk nie powinien być ważniejszy od ludzi. W świetle nowej ustawy o SKOK, w ich perspektywach funkcjonowania, otwierają się szersze pola działania, w tym możliwości obsługiwanie podmiotów z tzw. trzeciego sektora, zwłaszcza takich jak instytucje. Nowe zasady nadzoru przyczynią się do wzmocnienia stabilności systemu SKOK, ale wymagają umocowania w przepisach wykonawczych. Szereg nowych zapisów w procesie wdrażania nowych regulacji prawnych, może jednak dyskryminować kasy w stosunku do banków.

Wprowadzenie

Podmiotami prawa bankowego tradycyjnie były banki i ich klienci. Do niedawna panowało przekonanie, że prawo bankowe jest prawem o bankach i miało swoje źródło w regulacjach prawnych, które nie obejmowały stosunków prawnych banków z klientami, lecz dotyczyły głównie organizacji i funkcjonowania banków jako *suigeneris* przedsiębiorstw handlowych. W świetle dynamicznie rozwijającej się bankowości zaszły jednak zmiany, które nakazują traktować tradycyjne rozumienie prawa bankowego z pewną ostrożnością. Zmiany te dotyczyły rozszerzenia się aktywności banków poza tradycyjne ramy czynności bankowych, powstania i rozwoju instytucji parabankowych, które zaczęły wykonywać część czynności bankowych¹.

¹ C. Kosikowski, *Publiczne prawo bankowe*, Warszawa 1999, s. 52.

Opinie o parabankach były i są zróżnicowane, aczkolwiek celowość pełnienia przez nie funkcji pośrednictwa finansowego jest uznawana w zakresie uzupełniania podaży instrumentów pochodnych². Członkostwo Polski w strukturach Unii Europejskiej wpłynęło pozytywnie na rozwój sektora usług finansowych i wywołało zmiany strukturalne we wszystkich jego segmentach³. Na rynku kredytów konsumenckich, na którym banki raczej nie były zainteresowane drobnymi produktami i usługami, pojawili się nowi gracze, często jako pośrednicy kredytowi, oferując pożyczki gotówkowe bez poręczycieli⁴, w oparciu o dokument tożsamości, w prostej nieskomplikowanej procedurze z zaferowaniem kompletowania dokumentów, i opracowanie nim symulacji spłaty kredytu wraz odsetkami⁵.

Tradycyjne definicje określały bank jako przedsiębiorstwo usługowe, które prowadziło działalność polegającą na zdobywaniu środków pieniężnych w celu udzielania z nich kredytów bankowych. Bank występował jako przedsiębiorstwo⁶ zatrudniające ludzi, z określonymi kwalifikacjami i motywacjami, tworzące za pomocą sieci stosunków transakcyjnych systemy socjotechniczne zorientowane na osiągnięcie celu w powiązaniu ze swoim otoczeniem⁷. W rozwoju polskiej bankowości spółdzielczej zaznaczyły się: Kasy Oszczędnościowo-Kredytowe (SKOK), które niczym nie różnią się pod względem ekonomicznym od banków spółdzielczych⁸, lecz z uwagi na niski kapitał (brak progów kapitałowych) i nie objęcie ich nadzorem bankowym za zgodą Komisji Europejskiej⁹ dynamicznie się rozwinęły. Podczas, gdy na koniec 2005 r. działało 77 różnych SKOK wraz z 1.531 oddziałami, zrzeszających ponad 1.300.000 członków z posiadanymi aktywami w wysokości ponad 5 mld zł i udzielonymi pożyczkami na sumę ponad 3,3 mld zł¹⁰, to w końcu 2011 r. działalność operacyjną prowadziło pięćdziesiąt dziewięć spółdzielczych

² W. Szpringer, *Polskie regulacje bankowe*, Warszawa 2000, s. 200, W. Szpringer, *Wpływ instytucji parabankowych na bezpieczeństwo i stabilność rynków finansowych*, *Bezpieczny Bank* 1998, nr 4, s. 42.

³ M.K., *Konkurencja wymusi lepszą ofertę*, *Rzeczypospolita* 2004, z 26.03.

⁴ E. Więclaw, *Zarobić przed Unią*, *Rzeczypospolita* 2004, z 10-12 IV.

⁵ A. Barembruch, *Instytucje pośrednictwa kredytowego w Polsce i w Niemczech*, [w:] *Rynek usług finansowych w Unii Europejskiej, Szanse i wyzwania dla Polski*, pod red. M. Starczewskiej-Fiedorow, Wyd. Wyższej Szkoły Bankowej Poznań 2004, s. 129.

⁶ H. E. Buschgen, *Przedsiębiorstwo bankowe 1*, POLTEXT, Warszawa 1997, s. 25.

⁷ W. L. Jaworski, *Bank i system bankowy*, [w:] *Bankowość, podręcznik akademicki*, pod red. W. L. Jaworskiego, Warszawa 2001, s. 17.

⁸ *Ibidem*, s. 84.

⁹ A. Strzelecki, *Konwergencja regulacji instytucji kredytowych i instytucji finansowych Unii Europejskiej z unormowaniami polskimi*, [w:] *Polska w integrującej się Europie*, pod red. R. Łaszewskiego i E. Pączka, Włocławek 2004, s. 112.

¹⁰ *Klientów przybywa SKOK-owo*, *Rzeczypospolita* 2007, z 10-11 XI; *Spółdzielcze Kasy Oszczędnościowo-Kredytowe*, *Rzeczypospolita* 2005, z 15 XII, dodatek promocyjny.

kas oszczędnościowo-kredytowych z 1925 oddziałami, z zatrudnieniem 8.242 osób, zrzeszając ponad 2.315.000 członków¹¹.

Dywersyfikacja, uniwersalizacja i specjalizacja instytucji bankowych (kredytowych i finansowych) w świetle charakterystycznej dla Unii Europejskiej i pożądanej swobody gospodarczej oznacza, że u źródeł wysokiej konkurencyjności oraz sukcesów przedsiębiorstw bankowych znajdował się będzie na ogół inteligentny „pomysł na bank” Kluczem do sukcesu będzie ciągle poszukiwanie efektywnej i bezpiecznej kompozycji swojej oferty produktowo-usługowej i wybierania stale na nowo swojego portfela działalności¹². Pośrednictwo finansowe sytuować będzie instytucje kredytowe i instytucje finansowe jako moderatorów „nadmiaru” i „deficytu” kapitału, w zmianie jego ilościowych i jakościowych cech, powodujących zwiększanie jego wartości społecznej¹³.

Spółdzielcze Kasy Oszczędnościowo-Kredytowe były dotychczas zaliczane do spółdzielczych instytucji finansowych, które prowadzą działalność podobną do banków (np. gromadzą środki pieniężne swoich członków, udzielają pożyczek i kredytów oraz przeprowadzają rozliczenia finansowe na zlecenie swoich członków). Pomimo prowadzenia działalności podobnej do działalności bankowej, działalność SKOK-ów nie była jednak nadzorowana przez państwo polskie sprawujące kontrolę nad działalnością bankową. Zgodnie z obowiązującą do dnia 27 października 2012 r. ustawą z dnia 14 grudnia 1995 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych¹⁴ nadzór nad bezpieczeństwem środków zgromadzonych w SKOK-ach był sprawowany do tej pory przez Krajową Spółdzielczą Kasę Oszczędnościowo-Kredytową, która zrzeszała wszystkie SKOK-i. Ze względu na szybki rozwój systemu kas oszczędnościowo-kredytowych oraz rosnące znaczenie SKOK-ów dla całego sektora bankowego, wskazany system nadzoru wewnętrznego przestał spełniać swoją rolę.

Celem opracowania jest ocena funkcjonowania SKOK-ów w okresie transformacji gospodarczej związanej z członkowstwem Polski w Unii Europejskiej i wprowadzanych zmian w systemie prawa bankowego. Jako metodę badawczą zastosowano analizę rozwoju spółdzielczości bankowej w aspekcie ekonomicznym i prawnym na podstawie dostępnych źródeł w literaturze, Internecie oraz w oparciu o prowadzone badania naukowe.

¹¹ Wyniki finansowe SKOK-ów 2011, <http://www.egospodarka.pl/87102,Wyniki-finansowe-SKOK-ow-2011,1,39,1.html/30.10.2012>.

¹² S. Flejterski, *Dywersyfikacja struktur we współczesnej bankowości – podejście teoretyczne*, Bank i Kredyt 1999 r., nr 5, s. 24.

¹³ W. L. Jaworski, *System bankowy i jego otoczenie*, [w:] *Bankowość. Podręcznik akademicki*, pod red. W. L. Jaworskiego i Zofii Zawadzkiej. Warszawa 2002, s.24–25.

¹⁴ Dz. U. z 1996 r., Nr 1, poz. 2 ze zm.

Geneza rozwoju spółdzielczości oszczędnościowo-kredytowej

O rozwoju bankowości można już mówić w czasach starożytnych gdzie powstał pieniądz kruszcowy, a kupcy powołali domy bankowe, zajmujące się wymianą pieniędzy, udzielaniem pożyczek, przejmowaniem długów możnowładców i panujących. Rozwój stosunków towarowo-pięniężnych zaowocował powstaniem pieniądza papierowego, a w końcu i pieniądza bezgotówkowego. To z kolei wywołało potrzebę powstania różnego rodzaju towarzystw i firm, przechowujących pieniądź, pośredniczących w obrocie pieniężnym i akumulujących oraz inwestujących powstałe z tego kapitały¹⁵.

Pierwsze banki w Europie pojawiły się u schyłku feudalizmu i były rezultatem rozwoju handlu, powstania weksła i pojawiających się potrzeb w zakresie dokonywania operacji o charakterze rozrachunkowym (rozliczeniowym) oraz pożyczkowym. Do najstarszych banków można zaliczyć: domy bankowe w Wenecji (1171 r.) i Genui (1320 r.) oraz banki w Krakowie (Bank Pobożny 1585 r.) Genui (1586 r.), w Mediolanie (1593 r.), Hamburgu (1609), Amsterdamie (1619 r.).

Na przełomie 1846 i 1847 r. ugruntowała się w Europie Zachodniej idea banków o charakterze oszczędnościowo-kredytowym. W 1849 r. Fryderyk Wilhelm Raiffeisen założył w Nadrenii w Flammersfeld „Spółkę dla wspierania niezamożnych rolników”. Zasady na których oparte została ta spółka były wzorem dla podobnych spółek lub tzw. Towarzystw Dobroczynności. Na ziemiach polskich pierwszą taką spółkę na terenie Galicji założył na początku 1890 r. Franciszek Stefczyk. W 1913 r. spółek tych było już 1.397 i obejmowały one swoim zasięgiem 4.280 galicyjskich gmin. Te pierwsze banki komunalne na ziemiach polskich nosiły nazwę Kas Szewczyka, a ich celem było budzenie i krzewienie potrzeby oszczędzania, prowadzące do podniesienia poziomu gospodarczego, moralnego i kulturalnego zrzeszonych w kasach członków¹⁶. Podstawowym motywem ich działania, pomimo pewnych różnic, było uniezależnienie drobnych wytwórców i rolników od lichwiarskiego kredytu, co odbywało się poprzez zrzeszanie się przyszłych pożyczkobiorców we własnych spółdzielniach kredytowych, niezależnych finansowo od banków. Tworzone w ten sposób stowarzyszenia nie miały na celu osiągnięcia zysków. Sprawiało to, że udzielane kredyty były nisko oprocentowane, a otrzymane odsetki przeznaczano na opłacanie kosztów administracyjnych i tworzenie rezerw finansowych¹⁷.

¹⁵ *ABC bankowości*, praca zbiorowa pod red. K. Opolskiego i R. Wierzby, Gdańsk 1996, s. 21 i n.

¹⁶ K. Kamińska, *Kasy Stefczyka i Komunalne Kasy Oszczędności jako lokalne instytucje*, Zeszyty Naukowe WSHE, t. IV: Nauki Prawne, Włocławek 1999, s. 150.

¹⁷ T. Orzeszko, *Banki Spółdzielcze w Polsce. Ekonomiczne i finansowe warunki rozwoju*, Poznań 1998 Wyd. Wyższej Szkoły Bankowej, Poznań 1998, s. 41.

W 1778 r. na ziemiach polskich pod zaborem pruskim powstały pierwsze Komunalne Kasy Oszczędności (*Sparkassen*). Pierwsza kasa powstała w Poznaniu w 1827, a dalszy jej rozwój nastąpił w oparciu o wydany w 1833 r. regulamin pruski. W roku 1860 w Wielkopolsce funkcjonowało już ponad dwadzieścia tych kas, z udziałem przedstawicieli drobnomieszczactwa, inteligencji, duchowieństwa, ziemiaństwa i chłopów¹⁸. W Galicji we Lwowie w 1844 r. powstała pierwsza Galicyjska Kasa Oszczędności, a w 1906 r. założono „Ukraińską Szczadnicę” w Przemyśle. W roku 1912 w Galicji działało 27 kas powiatowych i 24 kasy miejskie.

Od 1841 r. na ziemiach w zaborze rosyjskim wolno było zakładać kasy oszczędnościowe przy miastach gubernialnych i powiatowych, w wyniku czego do powstania takich kas doszło w 1843 r. w Warszawie i Płocku, a do roku 1862 czynnie działających kas było już 18. Kasy te, prawie wyłącznie zajmowały się gromadzeniem drobnych oszczędności, do 3 rubli miesięcznie i do 300 rubli stanu konta. Niestety generał gubernator Josif W. Hurko w latach 1891-1894, doprowadził do zamknięcia wszystkich komunalnych kas oszczędności w Królestwie Polskim. Pozostały nadal Państwowe Kasy Oszczędności, lecz prowadziły one do 1910 r. wyłącznie operacje bierne.

Po roku 1906 r. w Królestwie Polskim powstały Gminne Kasy Oszczędnościowo-Pożyczkowe. Ich szybki rozwój spowodował, że w roku 1913 ich liczba wynosiła 1217. Kasy te były własnością gminy i nie miały osobowości prawnej, a w latach 1918-1923 wskutek inflacji nastąpiła utrata podstaw ekonomicznych działalności tych kas komunalnych¹⁹. W przededniu I wojny światowej w 1913 r. na ziemiach polskich działało 5.029 spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych, które zrzeszały 2.131,7 tys. członków. Pierwsza wojna światowa przerwała działalność i dalszy rozwój spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych, powodując ogromne straty – zarówno finansowe, jak i osobowe²⁰.

Po pierwszej wojnie światowej i odzyskaniu przez Polskę niepodległości, do zakładania Komunalnych Kas Oszczędności, w oparciu o ustawodawstwo jeszcze państw zaborczych, przystąpiono bezpośrednio po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Podstawy prawne regulujące działalność Komunalnych Kas Oszczędności weszły w życie dopiero w 1927 r. na mocy rozporządzenia Prezydenta RP z 13 kwietnia 1927 r.²¹ i rozporządzenia z dnia 24 października 1934 r.²²). wraz

¹⁸ F. Skalniak, *Zarys historii polskiej spółdzielczości kredytowej*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie Kraków 1992, s. 15 .

¹⁹ W. Morawski, *Zarys dziejów Komunalnych Kas Oszczędności w Polsce*, Bank i Kredyt 1991, nr 10, s. 24.

²⁰ T. Orzeszko, op. cit., s.46.

²¹ Rozporządzenie Prezydenta R. P. z dnia 22 marca 1928 (Dz. U. R.P. Nr 39 z 1928 r., poz. 386) .

²² Dz. U. R.P. Nr 95 z 1934 r., poz. 860

z przepisami wykonawczymi²³. Nadana została kasom osobowość prawna i jednolity schemat ustrojowy, a ich majątek został oddzielony od majątku związku komunalnego. Komunalne kasy oszczędności pełniły rolę zakładów oszczędnościowo-pożyczkowych, wykonujących czynności bankowe na rzecz samorządu terytorialnego²⁴.

W połowie 1934 r. 420 komunalnych kas kredytowało związki samorządowe oraz ich zakłady i przedsiębiorstwa²⁵. Wraz z rozwojem instytucji kredytowych w połowie lat dwudziestych zaznaczyło się jednak zmniejszanie znaczenia Komunalnych Kas Oszczędności²⁶. W okresie międzywojennym, w czasie trwającego kryzysu gospodarczego, Kasy Komunalne przeżywały trudności związane przede wszystkim z malejącymi oszczędnościami członków i zwiększającą się niewypłacalnością dłużników. Ta sytuacja zmuszała kasy do zadłużania się w budżetach samorządów terytorialnych, jako ich poręczycielach²⁷. Doprowadziło to w konsekwencji do niewypłacalności kas i w latach 1934-1937 do konieczności ich oddłużenia przez państwo²⁸. Bankowość spółdzielcza w okresie 20-lecia międzywojennego nie ograniczała się jedynie do działalności bankowej ale dotyczyła także licznych przedsięwzięć na rzecz postępu oświatowego i cywilizacyjnego w lokalnych środowiskach. O rozmiarze ich działalności mogą świadczyć dane liczbowe: w 1937 r. działało 3.400 polskich spółdzielni bankowych, skupiających 1.061 tys. członków, 450 tys. wkładców, 148 mln zł wkładów oszczędnościowych, 102 mln zł funduszy własnych i 217 mln zł udzielonych pożyczek²⁹. W 1938 r. obok istniejącego handlowo-emisyjnego Banku Polskiego funkcjonowały duże banki państwowe, jak: Bank Gospodarstwa Krajowego, Państwowy Bank Rolny, Poczтовая Kasa Oszczędności oraz 27 banków prywatnych w formie spółek akcyjnych, 28 domów bankowych, 19 towarzystw kredytowych, 333 komunalne kasy oszczędności, 975 gminnych kas pożyczkowo-oszczędnościowych oraz 5.597 spółdzielni kredytowych³⁰.

Okres II wojny światowej przyniósł niemal całkowite zniszczenie podstaw materialnych spółdzielczości kredytowej. Polskie spółdzielnie oszczędnościowo-

²³ Rozporządzenia Ministra Skarbu z 8 lipca 1936 r. (Dz. U. R.P. Nr 56, poz. 410) i Rozporządzenia Ministrów Skarbu, Spraw Wewnętrznych oraz Ministra Sprawiedliwości z 16 marca 1937 r. (Dz. U. R.P. Nr 25 poz. 173).

²⁴ A. Borodo, *Finanse samorządu terytorialnego w II i III Rzeczypospolitej*, Zeszyty Naukowe WSHE, t. IV: Nauki prawne, Włocławek 1999, s. 58.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Por. S. Michalski, *Komunalne Kasy Oszczędności na tle bankowości polskiej*, Samorząd 1934, R. XVI nr 43.

²⁷ S. Sakłak, *K.K.O. jako źródło samorządowego kredytu inwestycyjnego*, Samorząd 1937, R. XIX nr 23., także S. Sakłak, *KKO udziela związkom samorządowym i Kasom Oszczędności kredytów*, Codzienna Gazeta Handlowa Ajencja Wschodnia, red. Adam Brzeg, R. 13 (1938) nr 249.

²⁸ W. Teodorczyk, *Zadłużenie samorządów w K.K.O.*, Samorząd 1937, R. XIX nr 12.

²⁹ J. Piątka, *Krótki zarys historii polskiej spółdzielczości bankowej*, Bank Spółdzielczy, nr 7/369, Warszawa 1995.

³⁰ *Rocznik statystyczny 1939 r.*

pożyczkowe na terenach przyłączonych do Rzeszy uległy całkowitej likwidacji. Zlikwidowano także polskie spółdzielnie kredytowe funkcjonujące wcześniej na terenie Niemiec oraz te, które działały na terenach zajętych we wrześniu 1939 r. przez Armię Czerwoną. Na terenie Generalnej Guberni znalazło się około 35% spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych, z których do 1943 r. przetrwały 1 152 spółdzielnie, a do początku 1945 r. tylko 952 spółdzielnie. Działalność spółdzielni kredytowych koordynował niemiecki Urząd Nadzoru Bankowego. Działalnością rewizyjno-patronacką nadal zajmował się Związek Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarczych³¹.

Wprowadzony po II wojnie światowej system gospodarki socjalistycznej charakteryzował się koncentracją własności państwowej i centralnym planowaniem. W ślad za absolutną dominacją własności państwowej i planowania ogólnogospodarczego, rola pieniądza w gospodarce socjalistycznej została ograniczona do funkcji środka wymiany. Odpowiednio też ukształtowała się struktura oraz sposób funkcjonowania sektora bankowego. Cechami charakterystycznymi dla typowego socjalistycznego modelu bankowości były: dominująca i władcza pozycja państwowego banku centralnego (NBP), wykonującego w ramach bardzo rozbudowanej struktury także działalność handlową (komercyjną), Cechą charakterystyczną socjalistycznego modelu bankowości było podporządkowanie banku centralnego Ministrowi Finansów, brak rozdzielenia systemu bankowego od budżetu państwa oraz pseudo ekonomiczne kryteria udzielanych kredytów wraz z ich administracyjną reglamentacją.

W krajach socjalistycznych system bankowy był wykorzystywany do oddziaływania na gospodarkę przedsiębiorstw uspołecznionych w celu wykonania planowanych zadań gospodarczych, ewidencji obrotu pieniężnego dla potrzeb informacji o przebiegu procesów gospodarczych, kontroli tych procesów oraz umocnienia dyscypliny finansowej. Takie właśnie ujęcie zasad organizacji i funkcji banków wynikało z polityki W. I. Lenina, który formułował wnioski upraszczające rolę banków w gospodarce socjalistycznej, sprowadzając je do organów ogólnopaństwowej księgowości i ewidencji procesów gospodarczych³².

Model organizacji bankowości, ukształtowany w Związku Radzieckim a następnie stosowany we wszystkich krajach socjalistycznych składał się z jednego wielkiego banku, łączącego funkcje emisji pieniądza gotówkowego z bezpośrednim udzielaniem kredytów obrotowych przedsiębiorstwom uspołecznionym oraz

³¹ J. Piątka, op. cit.

³² M. Kucharski, W. Pruss, *Pieniądz i kredyt w socjalizmie (bankowość)*, PWN Warszawa 1975, s. 125, 126.

nieznacznej liczby tzw. banków specjalnych, powołanych dla realizacji i kontroli głównie inwestycji³³.

Wprowadzony w 1945 r. system bankowy w Polsce był pozostałością poprzedniego ustroju przedwojennego i takie jego cechy jak komercyjność, konkurencyjność i brak „racjonalnej” specjalizacji oraz rozproszenie zasobów ekonomicznych zupełnie nie przystawały do zasad planowego sterowania gospodarką. Ponadto dla odbudowy i rekonstrukcji gospodarki, kierowanej centralnie, potrzebna była koncentracja środków pieniężnych w jednym głównym banku³⁴. Zaraz po odzyskaniu niepodległości w 1945 r. utworzony został Narodowy Bank Polski, wiele banków rozwiązano, inne się połączyły, wyeliminowana została międzybankowa konkurencja. Nowo tworzone system banków podporządkowany został Narodowemu Bankowi Polskiemu, który bezpośrednio podlegał Ministrowi Finansów. Podporządkowanie to miało również charakter personalny, bowiem Prezesi NBP piastowali także funkcję Wiceministra Finansów.

Proces centralizacji i porządkowania wg kryteriów planowej gospodarki socjalistycznej dotknął również Komunalne Kasy Oszczędności, które po odzyskaniu niepodległości wznowiły co prawda działalność, lecz nie na długo. Na podstawie dekretu z 1948 r. o reformie bankowej Minister Skarbu wydał w 1950 r. zarządzenie o przekształceniu części spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych w Gminne Kasy Spółdzielcze, których utworzono 1.255. Pracownicze Spółdzielnie Oszczędnościowo-Pożyczkowe zostały natomiast przekształcone w kasy zapomogowo-pożyczkowe³⁵, a powszechne Spółdzielnie Oszczędnościowo-Pożyczkowe (rzemieślnicze) oraz Bank Gospodarstwa Spółdzielczego uległy likwidacji. Kres istnieniu Komunalnych Kas Oszczędności przyniosła reforma bankowa w 1948 r., w wyniku której kasy zostały wówczas postawione w stan likwidacji, zakończonej w 1950 r. Agendy pozostałe po bankach komunalnych przejęte zostały przez Narodowy Bank Polski i Bank Inwestycyjny³⁶. Gospodarka spółdzielcza miała być początkowo obsługiwana przez dwa banki; Bank Społem oraz Centralną Kasę Spółek Rolniczych, które w 1946 r. połączyły się tworząc Bank Gospodarstwa Spółdzielczego. Jednocześnie rozgałęziona została sieć spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych, jako lokalnych instytucji bankowych w miastach i na wsi. W 1948 r. zerwano z koncepcją autonomii spółdzielczości likwidując Bank Gospodarstwa Spółdzielczego. W następnej kolejności powstały gminne kasy spółdzielcze w miejsce przekształconych spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych z powstałym dla nich jako centralą Bankiem Rolnym.

³³ Tamże, s. 126.

³⁴ W. Baka, *Transformacja Bankowości Polskiej w latach 1988-1995*, Warszawa 1997, s. 21.

³⁵ Dz. U. z 2011 r. nr.199, poz. 1175 ze zm.

³⁶ W. Morawski, *Zarys dziejów ...*, s. 27.

Realizując przyjęty program reform, powołano do życia z dniem 1 maja 1988 r. dziewięć banków kredytowych, jako spółek Skarbu Państwa, z założeniem ich prywatyzacji³⁷. Jednocześnie w Ministerstwie finansów opracowano program prywatyzacji banków mający na względzie demonopolizację systemu bankowego, jego zmodernizowanie i zrestrukturyzowanie. W dniu 31 stycznia 1989 r. Sejm uchwalił dwie ustawy: tj. Prawo bankowe i o Narodowym Banku Polskim³⁸. Uchwalenie na początku 1989 r. nowych ustaw z prawa bankowego rozpoczęło dynamiczny proces powstawania nowoczesnego systemu bankowości i komercyjnej, a nadzór nad tymi bankami spółdzielczymi, przejął od Banku Gospodarki Żywnościowej, bank centralny. Szczególne zmiany w sektorze banków spółdzielczych nastąpiły w 1994 r., Na mocy ustawy z 24 czerwca³⁹ banki spółdzielcze zostały włączone w układ 9 banków regionalnych, które stały się spółkami akcyjnymi. Odpowiedzialność za politykę banków spółdzielczych przejęły banki regionalne, które stały się obok Skarbu Państwa akcjonariuszami Banku Gospodarki Żywnościowej. Istniały także na mocy ustawy możliwości funkcjonowania banków regionalnych poza strukturą Banku Gospodarki Żywnościowej. Skorzystały z tego dwa banki: Bank Unii Gospodarczej i Bank Południowo-Zachodni.

Odbudowa kas kredytowych stała się możliwa po przemianach 1989 r. Zajął ją się tym Fundacja na rzecz Polskich Związków Kredytowych, działająca do 2010 r. Od 1992 r. w oparciu o Międzynarodowe Zasady Kas Spółdzielczych (*International Credit Union Operating Principles*), które zostały zatwierdzone przez Komisję Członkowską Światowej Rady Związków Kredytowych 24 sierpnia 1984 ponownie zaczęły działalność spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe. Zwrócić przy tym trzeba uwagę, że podobnymi do SKOK-ów są instytucje, zwane także uniami kredytowymi, działającymi w 100 krajach, skupiając 196 milionów ludzi. Unie kredytowe, czyli spółdzielcze kasy zostały stworzone jako szansa na niezależność ekonomiczną, alternatywę od lichwy i pomysł ekonomicznej edukacji szerokich warstw społecznych. Mottem amerykańskiego ruchu unii kredytowych jest następująca maksyma „*Not for profit, not for charity, but for service*”⁴⁰.

Działalność SKOK została oparta na filozofii współpracy oraz takich podstawowych wartościach, jak równość członkowskiego kapitału i wzajemna pomoc. Zaczęto wdrażanie filozofii spółdzielczych kas na świecie, jako koncepcję

³⁷ Rozporządzenie Rady Ministrów z 11 kwietnia 1988 r.

³⁸ Ustawa z 31 stycznia 1989 r. o Narodowym Banku Polskim (Dz. U. Nr 4, poz. 22; tekst jedn. Dz. U. Z 1992 r., nr 72, poz. 360 ze zm.), Ustawa z 31 stycznia 1989 r. – Prawo bankowe (Dz. U. Nr 4, poz. 21; tekst jedn. Dz. U. Z 1992 r., nr 72, poz. 359 ze zm.).

³⁹ Ustawa z 24 czerwca 1994 r. o restrukturyzacji banków spółdzielczych i Banku Gospodarki Żywnościowej oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. Nr 80, po. 369 ze zm.).

⁴⁰ W tłumaczeniu „Nie dla zysku, nie z powodu miłosierdzia, ale po to, żeby służyć”, <http://www.skok.pl/o-skok/co-to-jest-skok/skoki-na-swiecie/20.12.2012>.

rozwoju dla osiągnięcia lepszego życia dla siebie i swojej społeczności. Podstawą prawną ich funkcjonowania stanowiła ustawa o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych z dnia 14 grudnia 1995 r.⁴¹. Na początku 1992 r. liczba powstałych SKOK wraz z oddziałami wynosiła 13, zrzeszając ponad 14 tys. członków⁴². Aktualnie Kasy stanowią solidny element rynku finansowego, obsługując ponad 2 miliony 550 tys. gospodarstw domowych przez ok. 2 tys. placówek SKOK, a zgromadzone aktywa przekroczyły 16 mld zł. Ten bardzo duży potencjał, co godne podkreślenia, zbudowany został bez żadnej wymiernej pomocy materialnej państwa. System SKOK został stworzony przez grupy zapaleńców, którzy uwierzyli w ideę spółdzielczą i konsekwentnie przez 20 lat wcielali ją w życie, dowodząc tego, co kiedyś trafnie określił Mark Twain: „*Nie ma takiej rzeczy, której nie można osiągnąć pracą*”⁴³.

Misja spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych

Spółdzielcze Kasy Oszczędnościowo-Kredytowe od początku swojej działalności służyły polepszaniu warunków życia oraz ratowaniu swoich członków w trudnych sytuacjach. Nawiązując do przedwojennej tradycji Kas Stefczyka, polskie SKOK-i aktywnie walczyły z biedą, lichwą, przeciwdziałając wykluczeniu finansowemu, a w rezultacie wykluczeniu społecznym. Wszystkie te starania były i są niezmiernie ważne, szczególnie w czasach kryzysu, który obecny jest już w Europie i w naszym kraju. Spółdzielcze Kasy Oszczędnościowo-Kredytowe w Polsce jako jedyna instytucja finansowa odpowiedziały na apel Unii Europejskiej i zaangażowały się w działania mające na celu zwalczanie zjawiska wykluczenia. Ponadto polskie SKOK-i nie tylko oferowały tanią i dobrą ofertę usługową i produktową, ale też prowadziły wiele działań edukacyjnych, jak rozsądnie gospodarować domowym budżetem oraz oszczędzać pieniądze⁴⁴.

Tajemnicą sukcesu polskich Spółdzielczych Kas Oszczędnościowo-Kredytowych jest to, że Polacy potrafili się zebrać, zorganizować, czego efektem jest stworzenie od zera największego po 1989 r. ruchu społecznego w Polsce⁴⁵. Spółdzielcze Kasy Oszczędnościowo-Kredytowe zyskały wielu członków, stały się

⁴¹ Dz. U. z 1996 r. Nr 1, poz. 2.

⁴² <http://www.skok.pl/o-skok/skok-w-liczbach/20.12.2012>.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ *Banki pobożne czyli kasy kredytowe*, <http://www.skok.pl/o-skok/aktualnosci/banki-pobozne-czyli-kasy-kredytowe/20.12.2012>.

⁴⁵ W wywiadzie z Grzegorzem Biereckim – prezesem Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej, <http://www.skok.pl/o-skok/aktualnosci/banki-pobozne-czyli-kasy-kredytowe/20.12.2012>.

instytucją bardzo popularną w Polsce, gdyż ich członkowie-współwłaściciele, bo tym właśnie Kasy Kredytowe różnią się od instytucji komercyjnych, zawsze mogą oczekiwać taniej i rozsądnie dopasowanej oferty, dosłownie na każdą kieszeń. Nie dotyczyło to tylko rachunków oszczędnościowo-rozliczeniowych, lecz także wielu innych usług, takich jak: produkty inwestycyjne, ubezpieczenia czy liczne oferty turystyczne. Ponadto SKOK-om jako polskim instytucjom finansowym i nie groziły konsekwencje, z jakimi mają do czynienia inne komercyjne instytucje finansowe, mające swoją przyczynę np. w transgranicznych przepływach finansowych⁴⁶.

Można powiedzieć, że polskie SKOK-i wprost wyrastają z idei wielkiego zrywu społecznego, jaki dokonał się na przełomie lat 80. i 90. poprzedniego stulecia, co sprawia że Idea solidarności jest niejako wpisana w rozwój Unii Kredytowych. To naturalne korzenie rozwoju polskiej spółdzielczości. Wszystkie Unie Kredytowe na świecie charakteryzują się tym, że ich członkowie są zarazem ich współwłaścicielami, a wypracowany zysk nie trafia do kieszeni prywatnych inwestorów, lecz zwracany jest członkom w postaci atrakcyjnej oferty, która jednocześnie wpływa na rozwój Kas. Od zawsze Kasy Kredytowe stanowiły alternatywę dla oferty bankowej, szczególnie dla ludzi o niskich i średnich dochodach. Często nazywa się nas bankami pobożnymi, w których oferta odpowiada potrzebom naszych członków⁴⁷.

W dniach 15-19 lipca 2012 r. odbyła się w Gdańsku Światowa Konferencja Unii Kredytowych, do której należą polskie SKOK-i. W wypowiedziach światowych liderów wyraźnie widać było, że wielu spośród przedstawicieli 53 krajów uczestniczących w Kongresie chciało uczyć się działalności spółdzielczej od Polaków. Z polskich rozwiązań już dzisiaj korzystają Unie Kredytowe z takich krajów, jak: Mołdawia, Ukraina, Litwa, Rumunia, lecz również z regionów tak rozwiniętych, jak Ameryka. SKOK-i podejmują różne działania wspierające ludzi w trudnej sytuacji. W takich przypadkach zawsze pomoc jest udzielana na dwa sposoby. Pierwszy to możliwość udzielenia pożyczki lub kredytu, który jest tańszy od dostępnych na rynku tego typu produktów w różnych instytucjach finansowych. A drugi sposób wiąże się z możliwością prolongowania rat kredytu do czasu usunięcia skutków tragedii przez naszych członków i ich rodziny⁴⁸.

W zdarzających się sytuacjach wymagających pomocy, w tym finansowej, takich jak np. w trakcie powodzi stulecia w 1997 r., która dotknęła wiele obszarów Polski, w placówkach SKOK uruchomiono wiele programów pomocowych, które pozwoliły ludziom odbudować utracony majątek. Dotyczy to jednak nie tylko klęsk żywiołowych, lecz trudnych życiowych sytuacji, jak np. w 1997 r., kiedy upadła

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ibidem.

Stocznia w Gdyni, a tamtejsi pracownicy zostali pozbawieni jakichkolwiek środków do życia, także została uruchomiona specjalna oferta dla wszystkich poszkodowanych, którzy dzięki polskim SKOK-om mogli godnie przeżyć ciężkie dla siebie i swoich bliskich chwile. Były więc to konkretne przykłady realizacji spółdzielczej misji tych spółdzielczych kas. W ten samopomocowy nurt wpisuje się ostatnio założona fundacja rozwoju ubezpieczeń wzajemnych, promująca małe placówki Towarzystwa Ubezpieczeń Wzajemnych, które działają podobnie jak SKOK-i, nienastawione są tylko na zysk i mogą być pomocne⁴⁹.

Dużo dziś mówi się o społecznej odpowiedzialności biznesu, dlatego należy podkreślić, że dla kas spółdzielczych maksymalizacja dochodów za wszelką cenę nigdy nie była najważniejsza. Zawsze zwracana była uwaga na aspekt społeczny podejmowanych działań, gdzie zysk nie mógł być ważniejszy od ludzi. To dzięki SKOK-om, setki tysięcy Polaków, którzy nie mieli szans na uzyskanie kredytu w bankach komercyjnych, mogło otworzyć rachunki i uzyskać dostęp do usług finansowych. W ostatnich latach instytucje finansowe działające na zasadach spółdzielczych, tak jak unie kredytowe w Stanach Zjednoczonych, czy kasy spółdzielcze w Polsce, bardzo zyskały w oczach opinii publicznej. Coraz więcej osób ufa SKOK-om i chętnie korzysta z ich usług, co dobrze rokuje przyszłości Spółdzielczych Kas Oszczędnościowo-Kredytowych, jako instytucji zaufania publicznego⁵⁰.

W świetle nowej ustawy o SKOK, w ich perspektywach funkcjonowania, otwierają się szersze pola działania, w tym możliwości obsługiwanie podmiotów z tzw. trzeciego sektora, zwłaszcza takich instytucji, jak: wspólnoty mieszkaniowe, parafie, spółdzielnie, czy różnego rodzaju stowarzyszenia. Będą one mogły przystępować do kas spółdzielczych i korzystać z ich usług. Nowa oferta SKOK może być dla nich atrakcyjna, o czym świadczy duże zainteresowanie tą inicjatywą⁵¹. Nawiązanie szerszej współpracy pozwoli na uzyskanie nowych solidnych i wiarygodnych partnerów, a w konsekwencji przyczyni się do dalszego rozwoju nie tylko SKOK, ale także lokalnych społeczności.

Status faktyczny i ekonomiczny SKOK

Rozwój Spółdzielczych Kas Oszczędnościowo-Kredytowe w latach 1992-2011 i ich potencjał ilustruje tab. 1.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ *Zysk nie może być ważniejszy od ludzi*, wywiad z Rafałem Matusiakiem Prezesem Zarządu Kasy Krajowej SKOK, <http://www.skok.pl/o-skok/aktualnosci/zysk-nie-moze-byc-wazniejszy-od-ludzi/20.12.2012>.

⁵¹ Ibidem.

Tab. 1. Spółdzielcze Kasy Oszczędnościowo-Kredytowe w latach 1992-2011

Lp.	Rok/ wskaźnik wzrostu w %	Liczba SKOK z oddziałami	Liczba członków (w tys.)	Aktywa (w tys. zł)	Depozyty (w tys. zł)	Pożyczki (w tys. zł)
1	1992	13	14	4 277	3 565	2 985
2	1996	168	138	219 443	190 446	160 843
%	1996/1992	1 292,3	985,7	5130,7	5 342,1	5 388,5
3	2001	680	525	1 752 316	1 558 436	1 235 554
%	2001/1996	404,8	380,4	798,5	8183	768,2
4	2006	1 589	1 551	5 969 789	5 552 966	4 047 299
%	2006/2001	233,6	295,4	340,7	356,3	327,6
5	2011	1 934	2 315	15 598 200	14 518 197	10 906 655
%	2011/2006	121,7	149,3	261,3	261,4	269,5

Źródło: SKOK w liczbach, opracowanie własne na podstawie <http://www.skok.pl/o-skok/skok-w-liczbach/21.12.2012>.

W końcu grudnia 2011 r. działalność operacyjną prowadziło pięćdziesiąt dziewięć spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych. Z przedstawionych danych wynika ogromna dynamika wzrostu liczby SKOK, a co za tym idzie zrzeszonych w kasach członków i ulokowanych przez nich w kasach depozytów i udzielonych pożyczek. W tabeli 2 przedstawione zostały wybrane dane finansowe SKOK w porównaniu roku 2011 do 2006.

Tab. 2. Charakterystyka wybranych danych finansowych SKOK w latach 2006-2011

Lp.	Wyszczególnienie	Rok 2006	Rok 2011	2006/11= %
5	Aktywa ogółem w tys zł	5 969 789	15 598 200	261,3
6	Kapitał własny w tys zł	231 100	535 621	231,7
7	Depozyty w tys zł	5 615 200	14 700 602	261,8
8	Pożyczki w tys. zł	3 999 600	10 216 265	255,4
9	Przychody z całokształtu działalności w tys zł	886 800	2 943 080	331,9
10	Koszty z całokształtu działalności w tys zł	849 900	2 780 953	327,2
11	Wynik finansowy netto w tys zł	34 400	83 821	243,7

Źródło: SKOK w liczbach, opracowanie własne na podstawie <http://www.skok.pl/o-skok/skok-w-liczbach/21.12.2012>.

W analizowanych pięciu latach zaznacza się bardzo duża dynamika przyjętych depozytów i udzielonych pożyczek (ponad 250%), co przełożyło się na podobny wzrost wypracowanego wyniku finansowego. Wybrane pozycje aktywów według stanu na dzień 31 grudnia w latach 2010-2011 przedstawione zostały w tabeli 3.

Tab. 3. Wybrane pozycje aktywów według stanu na dzień 31 grudnia w latach 2010-2011 w tys. zł

Lp.	Aktywa i pasywa	2010	2011	4:3 = %
1	2	3	4	5
2	Aktywa ogółem	10 014 063	15 598 200	111,3
3	Aktywa trwałe	1 079 010	1 629 083	151,0
4	Aktywa rzeczowe trwałe	169 937	172 977	103,2
5	Należności długoterminowe	25 924	34 612	133,5
6	Inwestycje długoterminowe	821 504	1 280 571	155,9
7	Aktywa obrotowe	12 935 353	13 969 018	108,0
8	Należności krótkoterminowe	10 082 517	10 790 576	107,0
9	Inwestycje krótkoterminowe	2 843 102	3 110 360	109,4
10	Pasywa ogółem	14 014 363	15 598 200	111,3
11	Kapitał własny (fundusz własny)	418 596	535 621	128,0
12	Fundusz podstawowy	132 073	153 593	116,3
13	Fundusz zapasowy	242 185	467 520	193,0
14	Zobowiązania ogółem	13 595 768	15 062 579	110,8
15	Zobowiązania krótkoterminowe	13 437 201	14 911 437	111,0
16	Zobowiązania długoterminowe	75 777	33 161	43,8
17	Rezerwy na zobowiązania	81 785	117 593	143,8

Źródło: SKOK w liczbach, opracowanie własne na podstawie <http://www.skok.pl/o-skok/skok-w-liczbach/21122012>.

W analizowanym okresie zaznaczyła się wysoka dynamika w ekonomice SKOK o czym świadczy wartość majątku SKOK, która na dzień 31 grudnia wyrażona sumą bilansową w analizowanym okresie zwiększyła się (w ujęciu zagregowanym) z 14.014,4 mln zł w 2010 r. do 15.598,2 mln zł w 2011 r. (wzrost o 11,3%), z tego wartość aktywów trwałych wzrosła o 51,0%.

Spośród składników aktywów trwałych największy przyrost w 2011 r. wykazały inwestycje długoterminowe (o 55,9%). Długoterminowe rozliczenia międzyokresowe wzrosły prawie trzykrotnie. W strukturze aktywów trwałych podobnie jak w 2010 r., największy udział wykazały inwestycje długoterminowe (78,6%) i rzeczowe aktywa trwałe (10,6%), w 2010 r. odpowiednio 76,1% i 15,5%. Aktywa obrotowe wzrosły o 8,0%. Na wzrost aktywów obrotowych miał wpływ przyrost o 9,4% inwestycji krótkoterminowych i przyrost o 7,0% należności krótkoter-

minowych. Udział należności krótkoterminowych w aktywach obrotowych wyniósł 77,2%, inwestycji krótkoterminowych 22,3% (odpowiednio 77,9% i 22,0% w 2010 r.).

W okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 2011 r. zwiększyła się liczba umów depozytowych, gdyż zawarto 1.060 tys. nowych umów (o 251 tys. więcej niż w 2010 r.). Wartość depozytów przyjętych przez kasy według stanu na koniec 2011 r. zwiększyła się o 11,0%. W strukturze wartości depozytów w 96,0% dominowały depozyty na okres nie przekraczający dwunastu miesięcy. W porównaniu z 2010 r. nastąpił wzrost 13,2% depozytów przyjętych na okres powyżej roku. Przeciętna kasa na koniec 2011 r. zgromadziła depozyty członków w wysokości 249,2 mln zł wobec 224,4 mln zł w 2010 r. Przeciętna kwota depozytu w nowej lub odnowionej umowie zawartej w ciągu całego 2011 r. osiągnęła poziom 17.344,46 zł, przy kwocie 19.756,61 zł w roku poprzednim. Członek SKOK w ciągu roku przeciętnie złożył depozyt w wysokości 7.944,07 zł, rok wcześniej 7.343,34 zł. Wraz ze wzrostem liczby członków spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych, zwiększyła się również liczba udzielonych członkom pożyczek. W okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 2011 r. zawarto 1.467 tys. nowych umów pożyczkowych, tj. o 77 tys. mniej niż w 2010 r.⁵².

Stan zadłużenia członków placówek SKOK na koniec 2011 r. wyniósł 10.216,7 mln zł, przy 9.626,4 mln zł w 2010 r. W strukturze wartościowej dominowały pożyczki powyżej 12 miesięcy (61,3%). Pożyczki zaciągnięte na okres do 12 miesięcy włącznie stanowiły 38,7%, w tym pożyczki do 30 dni – tzw. chwilówki – 1,3% ogólnej kwoty zadłużenia. W porównaniu z 2010 r. nastąpił przyrost wartości udzielonych pożyczek krótkoterminowych o 80,6%, zmniejszeniu o 15,8% uległa wartość udzielonych pożyczek powyżej 12 miesięcy. Wartość udzielonych pożyczek w ciągu 2011 r. zwiększyła się o 5,5%. Przeciętna pożyczka na jedną nową umowę zawartą między 1 stycznia, a 31 grudnia 2011 r. wyniosła 4 884,70 zł, rok wcześniej 4.402,45 zł. W przeliczeniu na jednego członka przeciętna wartość pożyczek z nowo zawartych umów w analizowanym okresie 2011 r. wyniosła 3.094,94 zł tj. o 1.307,51 zł mniej niż w 2010 r.⁵³.

⁵² SKOK w liczbach, opracowanie własne na podstawie <http://www.skok.pl/o-skok/skok-w-liczbach/21.12.2012>.

⁵³ Ibidem.

Tab. 4. Wybrane dane z rachunku strat i zysków SKOK w 2011 r. w tys. zł

L. p	Pozycje rachunku zysków i strat	2010	2011	rub. 3/4 w %
1	2	3	4	5
2	Przychody z działalności-ogółem	2 380 237	2 940 080	123,6
3	W tym: ze sprzedaży i zrównane z nimi	1 966 090	2 293 394	116,6
4	Pozostałe przychody operacyjne	339 534	233 815	68,9
5	Przychody finansowe	74 583	415 871	557,6
6	W tym: - odsetki	49 398	73 071	147,9
7	-wzrost wartości inwestycji	14 126	39 134	277,0
8	Koszty uzyskania przychodów	2 266 215	2 870 253	122,7
9	Koszty działalności operacyjnej	1 642 286	1 849 971	112,6
10	W tym: - działalności podstawowej	721 645	811 193	112,4
11	- wynagrodzenia	311 271	348 859	112,1
12	Pozostałe koszty operacyjne	620 570	926 912	149,4
13	Wynik ze sprzedaży	323 804	443 424	136,9
14	Wynik z działalności operacyjnej	42 798	-249 673	x
16	Wynik finansowy brutto	113 619	162 128	142,7
17	Podatek dochodowy	28 044	78 307	279,2
18	Wynik finansowy netto	85 576	83 821	97,9

Przychody z całokształtu działalności spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych zwiększyły się w 2011 r. o 23,6%. Na wzrost ten wpłynął przyrost o 16,7% przychodów z działalności operacyjnej i ponad pięciokrotny wzrost przychodów z działalności finansowej. Udział pozostałych przychodów operacyjnych w przychodach z całokształtu działalności ogółem zmniejszył się z 14,3% w 2010 r. do 7,9% w 2011 r. Przeciętnie, jedna kasa uzyskała przychody z całokształtu działalności w kwocie 49,9 mln zł. Koszty uzyskania przychodów z całokształtu działalności w 2011 r. wzrosły o 22,7%. Najwyższy udział w kosztach z całokształtu działalności miały koszty działalności operacyjnej, które stanowiły 66,5% kosztów ogółem.

W strukturze kosztów działalności operacyjnej dominowały koszty działalności podstawowej (43,8%) oraz koszty wynagrodzeń i ubezpieczeń społecznych – 22,9% (w 2010 r. odpowiednio 43,9% i 23,1%). Udział pozostałych kosztów operacyjnych w kosztach ogółem wyniósł 33,3%, kosztów finansowych 0,1%. Przeciętnie, kasa poniosła koszty z całokształtu działalności w wysokości 47,1 mln zł. Wynik finansowy brutto spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w 2011 r. wyniósł 162,1 mln zł, przed rokiem 113,6 mln zł. Zysk brutto wygoszparowało 46 kas na kwotę 187,3 mln zł, tj. o 64,6 mln zł mniej niż w 2010 r. Straty brutto w 2011 r. wystąpiły w przypadku 13 kas, w łącznej wysokości 25,2 mln zł. Przed rokiem straty brutto wystąpiły w 11 kasach, na kwotę 138,3 mln zł. Wynik finansowy netto ogółem w 2011 r. wyniósł 83,8 mln zł i był o 2,1% niższy niż przed rokiem.

Niektóre aspekty zmian w prawie o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych

W dniu 27 października 2012 r. weszła w życie ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych⁵⁴, która w kompleksowy sposób określiła zasady tworzenia, organizacji i działalności spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych. Nowa ustawa wprowadziła jednolite zasady sprawowania nad kasami państwowego nadzoru *sensu largo*. Najważniejszą zmianą jest objęcie, gromadzonych w SKOK środków, publicznym nadzorem przez państwowy organ, jakim jest Komisja Nadzoru Finansowego⁵⁵. Celem wprowadzonej zmiany jest zwiększenia bezpieczeństwa zgromadzonych przez członków SKOK-ów oszczędności oraz zapewnienie stabilności prawidłowości funkcjonowania SKOK. Działalność SKOK-ów będzie więc podlegać nadzorowi Komisji Nadzoru Finansowemu, tak jak działalność bankowa.

Dotychczas nadzorująca SKOK-i Krajowa Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa, pozostaje jako instytucja zrzeszająca SKOK-i. oraz kontrolująca ich działalność, pod kątem zgodności z ustawą oraz zaleceniami nadzorczymi Komisji Nadzoru Finansowego. Utrzymana została więc funkcja nadzorcza Krajowej Kasy, która będzie spełniać funkcje subsydiarne (pomocnicze) w stosunku od zadań wprowadzonego nadzoru państwowego, co wydaje się rozwiązaniem racjonalnym i pożytecznym. Rozwiązanie to pozwala bowiem na wykorzystanie dotychczasowych doświadczeń w sprawowaniu nadzoru przez Krajową Kasę Oszczędnościowo-Kredytową.

Zgodnie z ustawą, w terminie 3 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy, SKOK-i zostały zobowiązane do przeprowadzenia audytu zewnętrznego i przekazania jego wyników m.in. Komisji Nadzoru Finansowego, Kasie Krajowej oraz ministrowi właściwemu do spraw finansów publicznych. Wskazany audyt, przeprowadzony przez niezależnego biegłego rewidenta, pozwoli na dokonanie oceny sytuacji ekonomicznej w poszczególnych SKOK-ach. Do istotnych zmian wprowadzonych przez ustawę należy również nałożenie na SKOK-i od dnia 27 stycznia 2014 r. obowiązku posiadania funduszy własnych w odpowiedniej wysokości, dostosowanych do rozmiarów prowadzonej działalności. Zgodnie z ustawą, od tego dnia SKOK-i będą zobowiązane utrzymywać współczynnik wypłacalności na poziomie co najmniej 5%, co zwiększy bezpieczeństwo powierzonych kasom środków pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym, jako że współczynnik wypłacalności jest

⁵⁴ Dz. U. z 2012 r., poz. 855.

⁵⁵ P. Dziągiewska, T. Pietrzak, *Nowa ustawa o SKOK*/Kancelaria Prawna M. Szulikowski i Partnerzy, <http://www.finance.egospodarka.pl/87176,Nowa-ustawa-o-SKOK,1,63,1.html/31.10.2012>.

podstawowym miernikiem sytuacji ekonomicznej instytucji kredytowej⁵⁶. Narodowy Bank Polski podkreśla, że dlatego banki działają ostrożnie, ponieważ współczynnik wypłacalności, określający czy bank czy ma wystarczająco wysokie fundusze własne w stosunku do udzielonych kredytów, wynosił w 2012 r. dla sektora 14%, znacznie więcej, niż rekomenduje Komisja Nadzoru Finansowego⁵⁷.

Według raportu Banku Światowego z 2011 r. dotyczącego funkcjonowania spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w Polsce, nowe zasady nadzoru przyczynią się do wzmocnienia stabilności systemu SKOK, ale wymagają umocowania w przepisach wykonawczych⁵⁸. Aktualnie nadzór sprawowany przez Krajową Spółdzielczą Kasę Oszczędnościowo-Kredytową, zapewniał stabilność finansowej kas a w szczególności udzielał kasom wsparcia finansowego ze środków funduszu stabilizacyjnego oraz sprawował kontroli nad kasami dla zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonych w nich oszczędności oraz zgodności działalności Spółdzielczych Kas Oszczędnościowo-Kredytowych z przepisami prawa. Dotychczas Kasa Krajowa Oszczędnościowo-Kredytowa⁵⁹: reprezentowała interesy Spółdzielczych Kas Oszczędnościowo-Kredytowych przed organami administracji, zapewniała doradztwo prawne, organizacyjne i finansowe, organizowała szkolenia i prowadziła działalność wydawniczą, opracowywała standardy świadczenia usług i prowadzenia dokumentacji, pośredniczyła w przeprowadzaniu rozliczeń oraz wyrażała opinie o projektach aktów prawnych dotyczących Spółdzielczych Kas Oszczędnościowo-Kredytowych. Ponadto Kasa Krajowa przyjmowała lokaty i udzielała pożyczek i kredytów Spółdzielczym Kasom Oszczędnościowo-Kredytowym a także udzielała pomocy nowo powstającym kasom oraz mogła prowadzić na rzecz kasy lub jej członków działalność inną niż określona w ust.1, na podstawie umowy zawartej ze SKOK. W ramach nadzoru Krajowa Kasa przeprowadzała lustrację zrzeszonych kas zgodnie z przepisami ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze. Nie znany jest jeszcze ostateczny kształt wszystkich regulacji wykonawczych, które będą miały wpływ na działalność SKOK-ów w świetle nowych uregulowań

⁵⁶ Efektywne wykorzystanie kapitału banku jest integralną częścią polityki zarządzania kapitałem zorientowanej na osiągnięcie optymalnej stopy zwrotu z kapitału i dzięki temu stworzenia stabilnych podstaw zasilania bazy kapitałowej w przyszłych okresach, co pozwoli na utrzymanie współczynnika wypłacalności na poziomie co najmniej wymaganym przez instytucję nadzorującą (Komisja Nadzoru Finansowego – „KNF”). Współczynnik wypłacalności, skalkulowany jako iloraz funduszy własnych i całkowitego wymogu kapitałowego przemnożonego przez 12,5, dla banku komercyjnego powinien wynosić co najmniej 8%.

⁵⁷ M. Bednarek, NBP: *Polskie banki przygotowane na trudne czasy*, http://wyborcza.biz/finanse/1,105684,13078569,NBP_Polskie_banki_przygotowane_na_trudne_czasy.html/18.03.2013.

⁵⁸ 11 lutego 2011 r. Bank Światowy zaprezentował w Warszawie nowy raport zatytułowany *Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe w Polsce: diagnoza oraz propozycje w zakresie regulacji*, A. Baranowska-Skimina, Co zmieni nowa ustawa o SKOK-ach?, <http://www.finanse.egospodarka.pl/62162,Co-zmieni-nowa-ustawa-o-SKOK-ach,2,48,1.html/31.10.2012>.

⁵⁹ <http://www.skok.pl/kasa-krajowa/misja-i-zadania-ustawowe/29.01.2013>.

prawnych. Ważnym jest aby SKOK były, na równi z innymi bankami, traktowane na rynku usług finansowych, bez tworzenia sztucznych lub niepotrzebnych barier, przeszkadzających w budowaniu potencjału kas spółdzielczych⁶⁰.

Nowa ustawa przewiduje, że członkami SKOK-ów będą mogły być nie tylko osoby fizyczne, lecz także organizacje pozarządowe, jednostki organizacyjne kościołów i związków wyznaniowych posiadające osobowość prawną, spółdzielnie, związki zawodowe oraz wspólnoty mieszkaniowe. Wprowadza się również nowe rozwiązania w sprawie reprezentacji i głosowania na Walnym Zgromadzeniu Kasy Krajowej (najwyższym organie Kasy Krajowej), podczas którego każdy SKOK będzie dysponował jednym głosem, bez względu na liczbę posiadanych udziałów. Wskazana zmiana ma na celu zwiększenie faktycznego wpływu SKOK-ów na decyzje podejmowane przez Kasę Krajową. Jest to urzeczywistnienie zasady równości członków spółdzielni⁶¹. Zasadę równości, oznaczającą nie tylko równe prawa ale i równe obowiązki wszystkich członków spółdzielni wyraża art. 18 §1 Ustawa prawo spółdzielcze⁶².

Wejście w życie nowej ustawy o Spółdzielczych Kasach Oszczędnościowo-Kredytowych otwiera przed nimi szereg możliwości, takich jak obsługa fundacji i stowarzyszeń, co z pewnością przyniesie korzyści członkom SKOK. Jednakże szereg zawartych zapisów, może dyskryminować kasy w stosunku do banków. Proces wdrażania nowych regulacji prawnych, brak odpowiednich konsultacji według wiceprezesa SKOK Wiktora Kamińskiego budzi jednak wątpliwości⁶³. Chodzi o to, że na kształt ustawy w dużej mierze mieli wpływ posłowie związani z bankami komercyjnymi. Stopień ich obiektywności oddaje w dużej mierze projekt przygotowywanej nowelizacji, która zakłada między innymi możliwość sprzedaży Spółdzielczych Kas Oszczędnościowo-Kredytowych bankowi komercyjnemu, choć polskie prawo nie pozwala na przyłączenie spółdzielni będącej własnością jej członków do spółki. Mamy zatem do czynienia nie tylko z ustawą skonstruowaną tak wadliwie, że jeszcze przed wejściem w życie niezbędna jest jej nowelizacja, ale także z nowymi projektami, które stoją w sprzeczności z prawem obowiązującym w naszym kraju. To ewidentne działanie na szkodę SKOK-ów⁶⁴.

Funkcję nadzorującą i kontrolującą polskie SKOK-i zgodnie z wcześniejszą ustawą dotychczas pełniła Krajowa Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kre-

⁶⁰ *Zysk nie może być ważniejszy od ludzi*, wywiad z Rafałem Matusiakiem Prezesem Zarządu Kasy Krajowej SKOK, op. cit.

⁶¹ Pismo Z-cy Przewodniczącego Komisji Nadzoru Finansowego Wojciecha Kwaśniaka z dnia 23 I 2013 r. do Rad Nadzorczych SKOK w sprawie interpretacji członkowstwa w kasach.

⁶² *Ustawa z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze* (Dziennik Ustaw z 2003 Nr 188 poz. 1848, Tekst ujednolicony (Dz. U. z 1995 r., Nr 54, poz. 288, ze zm.).

⁶³ P. Pałka, M. Majewski, *Kto kopie dolki pod SKOK-ami?*, Uważam RZE 17.09.12, <http://www.skok.pl/o-skok/media-o-nas/kto-kopie-dolki-pod-skok-ami/29.01.2013>.

⁶⁴ Ibidem.

dytowa, zrzeszająca wszystkie kasy. Jednak ostatnie doświadczenia z różnymi instytucjami powinny skłaniać do skuteczniejszego nadzoru oraz do gwarantowania przez Bankowy Fundusz Gwarancyjny depozytów złożonych w SKOK. W ramach rozszerzonego nadzoru, Komisja Nadzoru Finansowego będzie mogła wydawać SKOK-om rekomendacje i decydować o ustanowieniu nadzoru komisarycznego. Rozważana jest propozycja posłów z Platformy Obywatelskiej o możliwość przejęcia kas przez banki komercyjne, wprowadzenie kadencyjności w zarządach i radach nadzorczych kas oraz ograniczenie kompetencji Kasy Krajowej. Na stronie Rządowego Centrum Legislacji resort finansów opublikował pięć projektów rozporządzeń. Ministerstwo Finansów proponuje aby ze składek wnoszonych przez SKOK do centrali Kasa Krajowa dostała tylko 10%, a Komisja Nadzoru Finansowego 90%.

Zakończenie, elementy oceny

Obowiązujący dotychczas dla SKOK wewnętrzny system nadzoru spółdzielczo-samorządowego nie wydawał się zbyt bezpieczny w świetle ustanowionych zasad dla nowoczesnego systemu bankowego w gospodarce rynkowej. Wzrost rozmiarów liczebności SKOK, dysponującego ponad dwoma milionami klientów, niebezpieczeństwo konfliktu interesów pomiędzy Krajową Spółdzielczą Kasą Oszczędnościowo-Kredytową a Kasami w niej zrzeszonymi, uzasadniało potrzebę wzmocnienia nadzoru ze strony państwa, pomimo że oznacza to ingerencję w istotę tradycyjnego, samopomocowego, społecznego i solidarnego nurtu spółdzielczego. Dobrze więc się stało, pomimo tego, iż aktywa SKOK-ów są stosunkowo niewielkiej w relacji do polskiego PKB⁶⁵, że Spółdzielcze Kasy Oszczędnościowo-Kredytowe zostały objęte nadzorem sprawowanym przez Komisję Nadzoru Finansowego.

Model nadzoru przewidziany w nowelizacji, oparty na nadzorze publicznym wykonywanym w pierwszym rzędzie przez Komisję Nadzoru Finansowego, przy współdziałaniu Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej, powinien przynieść wzrost efektywności prawnych regulacji i przyczynić się do większej stabilności systemu SKOK-ów. Dla zwiększenia wiarygodności i stabilności systemu SKOK-ów w Polsce potrzeba więc:

- jednoznacznego określenia w przepisach wykonawczych roli Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej wobec zadań sprawowanych przez Komisję Nadzoru Finansowego w obszarze regulacji i nadzoru,

⁶⁵ *Spółdzielcze Kasy Oszczędnościowo-Kredytowe w Polsce: diagnoza oraz propozycje w zakresie regulacji i nadzoru*, http://www.knf.gov.pl/Images/Credit_Unions_in_Poland_PL_tcm75-26084.pdf 14 02 2013.

- ustalenia standardów działalności Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej w relacji do SKOK,
- całościowego i szczegółowego ustalenia systemu norm prawnych, dotyczących regulacji ostrożnościowych SKOK,
- zapewnienia dostępu SKOK-ów do państwowego systemu gwarantowania depozytów,
- ustalenie czasowego harmonogramu podwyższenia dotychczasowych wymaganych minimalnych współczynników wypłacalności dla SKOK-ów z aktualnych 3% do 8%,
- stworzenia systemu preferującego podwyższanie kapitału SKOK w celu umocnienia stabilności poszczególnych kas,
- wzmocnienie struktur zarządczych w SKOK-ach poprzez wdrożenie systemu szkolenia na rzecz wzrostu kompetencji i odpowiedzialności personelu,
- określenie minimalnych kwalifikacji w zakresie posiadanego wykształcenia oraz doświadczenia zawodowego pracowników SKOK,
- unormowania obowiązków powierniczych, wzorca kodeksu postępowania oraz sankcji za wykroczenia,
- wprowadzenie dla SKOK jednolitego planu kont, zasad rachunkowości oraz formatów sprawozdań,
- wprowadzenie zasady kontroli wewnętrznej instytucjonalnej w formie wewnętrznej audytu oraz wewnętrznej kontroli funkcjonalnej.

Celem wprowadzenia nowej ustawy w życie jest wspieranie rozwoju kas spółdzielczych, umiejscowionych jednak w systemie bankowym. Podejmowane bowiem przez spółdzielców dotychczasowe działania pozwoliły na zakładanie rachunków i uzyskanie dostępu do pożyczek i usług finansowych dla wielu niezamożnych Polaków, którzy nie mieli szans na uzyskanie kredytu w bankach komercyjnych. Dotychczasowa działalność quasi bankowa SKOK zasługuje bez wątpienia na uznanie i usankcjonowanie w bankowym systemie prawnym.

COOPERATIVE SAVINGS AND CREDIT UNIONS IN THE POLISH BANKING SYSTEM

Key words: cooperative savings and credit unions, bank supervision, deposits and loans

Summary

In the development of the Polish cooperative banking system cooperative savings and credit unions (CSCU) stand out even though they are economically indistinguishable from cooperative banks. Despite the fact that CSCUs run the activities similar to ones performed by banks, the activities of CSCUs were not supervised by public authorities that exercise control and supervision over the banking

operations. Maximizing profits at any cost has never been of utmost importance to cooperative unions. Just the opposite, social implications of undertaken actions have always been taken into consideration, since people's interests should never be overshadowed by the pursuit of profit-making. New statutory regulations pertaining to CSCUs provide a wide framework for their activities, including the servicing the entities belonging to the so-called third sector, especially the institutions. The new rules on supervision shall contribute to the strengthening of the stability of the CSCU-system, however they call for being firmed up by adopting some executive regulations. However, many of new executive provisions implementing the statutory regulations may have a discriminatory effect on credit unions by putting banks in an advantageous position.